

DOI: 10.25140/2411-5215-2021-3(27)-123-131

УДК [338.43:339.137]330.34

JEL Classification: L100, O130

Світлана Повна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та державної служби
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: svitlanapovna@gmail.com. ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0654-9868>
ResearcherID: [ABA-7025-2021](https://orcid.org/0000-0002-0654-9868)

Юлія Шабардіна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та державної служби
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: shabardina.yulia@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8559-6381>
ResearcherID: [H-1570-2016](https://orcid.org/0000-0001-8559-6381)

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ТА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті проведено аналіз рівня забезпечення продовольчої безпеки в Україні, а також рівня розвитку підприємств аграрного сектору та харчової промисловості через динаміку їх експорту та імпорту. Визначено, що харчова промисловість України не розвивається відповідними аграрному сектору темпами та втрачає свої позиції. Проте Україною аграрної сировини активно розвиває сектор рослинництва, але призводить до прояву феномену «ресурсного прокляття». Додаткова переробка аграрних продуктів у межах країни могла б сприяти збільшенню доданої вартості та зростанню рівня достатку в країні. Аграрний сектор та харчова промисловість при достатньому рівні співпраці спроможні забезпечити реалізацію перших трьох цілей сталого розвитку, але найбільші виклики стоять перед підприємствами харчової промисловості, що потребує від них прояву ініціативи та спроможності розвиватися в руслі глобальних тенденцій.

Ключові слова: сталий розвиток; аграрний сектор; харчова промисловість; продовольча безпека; конкурентоспроможність; стратегія; управління розвитком підприємств.

Табл.: 1. Бібл.: 20.

Постановка проблеми. Харчова промисловість, разом з аграрним сектором, є для України саме тим двигуном, який може в майбутньому забезпечити істотне зростання валового внутрішнього продукту й допомогти посісти одну з провідних позицій на ринку продуктів харчування у світі [5, с. 33]. Аграрний сектор України останніми роками посилює свою експортну спрямованість, що, у свою чергу, впливає на розвиток харчової промисловості. Харчова промисловість не лише не розвивається відповідними аграрному сектору темпами, а і втрачає свої позиції навіть на внутрішньому ринку. Це впливає на позиціонування країни як виробника аграрної сировини та прояву ефектів «ресурсного прокляття».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам напрацювання стратегічних орієнтирів конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору та харчової промисловості присвячені публікації таких учених, як І. Іртищева, О. Гросицька [5], Г. Михайленко [8], О. Шмаглій [18], Д. Крисанов, Л. Водянка [6], В. Момот, Т. Кокодей [9], О. Манзій [7], Ю. Гудзь [3] та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що значна відкритість України для світових ринків породжує необхідність конкурувати в глобальних масштабах. Посилення експортної спрямованості аграрного сектору та поступова втрата підприємствами харчової галузі своїх позицій потребує напрацювання стратегічних напрямів щодо підтримки конкурентоспроможності вказаних галузей та їх співробітництва для підвищення рівня достатку в країні.

Мета статті. Мета статті полягає в оцінці тенденцій розвитку підприємств національного аграрного сектору та харчової промисловості в умовах глобалізації, оцінці рівня та факторів їх конкурентоспроможності, і подальшого напрацювання відповідних стратегічних орієнтирів для розвитку підприємств цих галузей.

Виклад основного матеріалу. Першими трьома цілями у сфері сталого розвитку як на глобальному, так і на національному рівні [2; 17] визначені такі: 1) зменшення рівня бідності; 2) досягнення продовольчої безпеки у країні, покращення харчування і прагнення до сталого розвитку аграрного сектору; 3) стимулювання здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх громадян. Аграрний сектор і харчова промисловість безпосередньо впливають на досягнення указаних цілей, адже продукція цих галузей входить до списку життєво необхідних товарів для кожної людини, а якість та достатня кількість споживання продуктів харчування прямо впливає на стан здоров'я населення.

У цьому контексті є важливим поняття продовольчої безпеки, яке включає в себе фізичну, економічну та соціальну доступність продовольства належної якості та збалансованої структури [12]. Фізична доступність передбачає наявність на споживчому ринку життєво необхідних продуктів, економічна доступність включає фінансову можливість їх купити, а соціальна – мінімальну різницю у споживанні основних груп продуктів серед різних верств населення [16].

За дослідженнями, рівень продовольчої безпеки України перебуває на набагато нижчому місці, ніж міг би бути. Згідно з Глобальним індексом продовольчої безпеки у 2020 р. [20], Україна посіла 54-е місце серед 113 досліджуваних країн, пропустивши вперед усі 26 європейських держав, із 63 балами зі 100 можливих. При цьому за окремими категоріями були такі місця:

- фізична доступність – 78-е;
- економічна доступність – 54-е;
- якість та безпека – 46-е;
- природні ресурси та стійкість – 42-е.

Для того щоб посісти високе місце в цьому рейтингу, необхідно мати гарні погодні умови, якісну та безпечну продукцію, а також високий рівень життя, що дозволяє населенню харчуватись якісно і різноманітно. Найбільший негативний вплив на стан продовольчої безпеки в Україні мають чинники, що не належать до аграрних проблем, але які пов'язані з економічним станом у країні: дорогі кредити, корупція, політична нестабільність [19].

Згідно з вітчизняними дослідженнями [4], Україна має потужний агропродовольчий потенціал та можливість повністю забезпечити попит на продукти харчування. Але базовими негативними тенденціями, пов'язаними з продовольчою безпекою, є: перекося у структурі харчування; зменшення рівня національного виробництва окремих продуктів; споживання деяких продуктів знаходиться нижче за раціональні норми при погіршенні якості харчування; недоступність якісних продуктів харчування через економічні фактори; занадто велика різниця рівнів життя населення різних соціальних груп; зменшення конкурентоспроможності за багатьма видами продовольства та відповідне зростання імпорту. У 2019 р. найменші індикатори достатності споживання відповідно до раціональних норм Міністерства охорони здоров'я України становили (1 – відповідність раціональним нормам харчування): за молоком і молокопродуктами – 0,53; за рибою і рибопродуктами – 0,63; за плодами та ягодами – 0,65, за м'ясом та м'ясопродуктами – 0,67.

Незважаючи на зменшення кількості населення, роздрібний продаж більшості товарів харчової промисловості має тенденцію до збільшення. Так, протягом 2017-2019 рр. роздрібний продаж у натуральному виразі перероблених фруктів та овочів зріс на 33,6 %, м'ясних продуктів, сирів та цукрових кондитерських виробів – на 32 %, масла вершкового – на 19 %, борошна – на 9 % тощо [15, с. 384]. Ця тенденція разом із тенденцією зростання імпорту готових харчових продуктів свідчить про зростання можливостей населення щодо купівлі продуктів харчування та відповідно запит на більш якісні товари. Отже, конкуренція і для харчової промисловості стає глобальною, що є викликом, який вимагає від національних харчових підприємств наявності менеджменту на рівні, не нижчому за їхніх закордонних конкурентів.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Останніми роками відзначається бурхливий розвиток аграрного сектору, що пов'язано з його експортною спрямованістю. Так, Україна є визнаним у світі експортером зернових культур (60 % вирощеної пшениці експортується). Частка рослинництва у структурі товарного експорту України за 2015-2019 рр. збільшилася з 21 % до майже 26 % (див. табл.). Отже, аграрний сектор спроможний забезпечити конкурентні переваги харчової промисловості України шляхом створення потужної сировинної бази.

Таблиця

Структура експорту та імпорту продукції АПК у 2015-2019 рр., млн дол. США

Продукція	2015		2019		2019/ 2015, %
	млн дол. США	% до загального обсягу	млн дол. США	% до загального обсягу	
Експорт					
Усього, в т. ч.:	38127,1	100	50054,6	100	131
живі тварини, продукти тваринництва	823,4	2,2	1277	2,6	155
продукти рослинництва	7971,5	20,9	12914,5	25,8	162
жири та олії	3299,8	8,7	4732,2	9,5	143
готові продукти харчування	2468,4	6,5	3220,4	6,4	130
Разом по продукції аграрного сектору та харчової промисловості	14563,1	38,3	22144,1	44,3	152
Імпорт					
Усього, в т. ч.:	37516,4	100	60800,2	100	162
живі тварини, продукти тваринництва	548,2	1,5	1071,5	1,8	195
продукти рослинництва	1146,2	3,1	1794,6	3	157
жири та олії	182,3	0,5	253,3	0,4	139
готові продукти харчування	1607,7	4,3	2616,6	4,3	163
Разом по продукції аграрного сектору та харчової промисловості	3484,4	9,4	5736	9,5	165

Джерело: [14; 15].

Як видно з таблиці, у 2015-2019 рр. продукція аграрного сектору та харчової промисловості разом забезпечували майже половину (38-44 %) товарного експорту України, натомість імпорт за цими галузями становив лише близько 9 %. Але якщо за готовими харчовими продуктами приріст експорту за вказані роки становив 30 %, то приріст імпорту – 63 %, що свідчить про втрату галузю конкурентоспроможності навіть у межах України. І якщо за цією галуззю у 2015 р. експорт був більший за імпорт на 53 %, то у 2019 р. – лише на 23 %. Таким чином, можна констатувати, що харчова промисловість не розвивається відповідними аграрному сектору темпами, а навпаки, втрачає свої позиції навіть на внутрішньому ринку.

Але продаж сировинних товарів, якими є зернові культури, не приносить країні великої доданої вартості, що тягне за собою проблему бідності. Звичайно, попит у світі є саме на сировинні товари без додаткової обробки, але в країнах, які стають залежними від сировинного експорту і забувають про розвиток сучасних обробних виробництв, якраз проявляється феномен «ресурсного прокляття» [11]. Він полягає в тому, що за наявності великої природно-сировинної ренти державне управління не зацікавлене в реформах, які удосконалюють інституційне середовище, у країні зростає рівень корупції, не захищаються права власності. Така ситуація призводить до проблем з розвитком сучасних виробництв та відсутності високотехнологічних робочих місць, при цьому втрачається значення навчання і збільшення людського капіталу.

Так, за розрахунками Г. Михайленко [8], при комплексній переробці кукурудзи українські виробники можуть отримати дохід, який оцінюється на рівні 150 млрд грн, що є удвічі більшим порівняно з продажем вирощеної кукурудзи. Також при глибшій пере-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

робці плодоовочевої продукції додатковий експортний потенціал продукції з високою доданою вартістю оцінюється щонайменше в межах 65 млн дол. Звичайно, для реалізації таких можливостей необхідні суттєві інвестиції (150-200 млн євро за нашими оцінками лише для переробки кукурудзи).

Зауважимо, що згідно з проведеним аналізом стану інвестування в Україні [10], дійсно виявлено значну недостатність обсягів інвестування в порівнянні з усвідомленими потребами в них, що зумовлено насамперед несприятливим інституційним середовищем. Але, разом із цим, також виявлена проблема недостатньої ефективності переробної промисловості, про що свідчить незначна частка валової доданої вартості галузі в економіці України, та випереджальне її інвестування на фоні тих результатів, що вона показує. Тому варто звернути увагу на використовувані моделі бізнесу розвинутих країн та намагатися адаптувати їх до вітчизняного виробництва. Адже недофінансування та невикористання сучасних моделей менеджменту призводить до суттєвого недовикористання потенціалу переробної промисловості.

Великий вплив на розвиток аграрного сектору та харчової промисловості сьогодні роблять процеси глобалізації та посилення міжнародної конкуренції, через відкритість економіки України для світових ринків. Отже, у процесі аналізу національних галузевих підприємств необхідно порівнювати умови їх функціонування з відповідними характеристиками підприємств у розвинутих країнах світу. О. Шмаглій виділяє такі переваги підприємств харчової промисловості, що розташовані в розвинутих країнах світу, порівняно з їхніми можливостями в Україні [18, с. 17]: вищий техніко-технологічний рівень виробництва, який дає змогу краще використовувати науково-технічні новації; більш ефективні заходи державного регулювання і захисту продовольчого ринку; високий рівень розвитку різних форм галузевих об'єднань, які відстоюють права та інтереси підприємств харчової промисловості на всіх рівнях державної влади та бізнесу. Отже, вирішення проблем та формування переваг підприємств харчової промисловості України має формуватися на рівні підприємств, об'єднань підприємств та державної влади.

При цьому різними авторами виділяються більш-менш однакові проблеми, притаманні підприємствам національної харчової промисловості, а саме [5; 18]:

- недостатня кількість сільськогосподарської сировини з необхідними якісними характеристиками для промислової переробки;
- значний моральний та фізичний знос технологічного обладнання через фінансову нестабільність;
- нерозвинута ринкова інфраструктура, логістика товарних продуктових потоків харчової продукції;
- низький рівень реалізації актів законодавства щодо прав власності й виконання угод;
- порівняно низький рівень вітчизняного менеджменту та публічного управління на всіх рівнях управління;
- недостатня конкурентоспроможність вітчизняних продовольчих товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- знижена адаптація до змін ринкового середовища, що потребує зміни концепцій щодо розробки стратегій підприємств харчової промисловості та професійного управління розвитком підприємств.

Отже, проблема втрати конкурентоспроможності підприємствами галузі є комплексною, що залежить як від зовнішніх, так і від внутрішніх умов їх функціонування. Водночас зауважимо, що частину вказаних проблем можливо вирішити шляхом удосконалення менеджменту підприємств та розробки відповідних стратегічних орієнтирів їхнього розвитку. При обґрунтуванні стратегічних орієнтирів розвитку харчової проми-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

словості необхідно аналізувати конкретні кроки, які роблять підприємства – виробничі лідери високорозвинених держав. Це передусім стосується постійного оновлення асортименту продукції та одночасного нарощування продуктивності праці, підвищення гнучкості виробництва, ефективності, зниження всіх видів витрат [5].

Усі перелічені заходи стосуються виведення підприємств на новий інноваційно-технологічний рівень функціонування, що вирізняються додатковою складністю у харчовій промисловості внаслідок необхідності чіткого дотримання вимог нормативних документів, а також залежності виробництва від багатьох факторів. При цьому пропонується перехід від «економічної» до «інноваційної» парадигми стратегії розвитку підприємств харчової промисловості [6, с. 90-91], де виділено такі головні аспекти: 1) у сутності стратегії – від максимізації власної економічної вигоди до орієнтації на забезпечення соціальних цілей суспільства; 2) в особливостях впровадження інновацій – від мети розширення масштабів виробництва та нарощування випуску харчової продукції масового споживання до впровадження технологічних інновацій з метою випуску харчової продукції з новими споживчими характеристиками, а також з урахуванням групування споживачів за однорідністю споживчих потреб і смаків. Аналіз поведінки споживачів та відповідна диференціація стратегій підприємств харчової промисловості проведено в роботі [9].

На необхідності враховувати конкретні ринкові умови наполягає також О. Манзій [7, с. 187-188], вважаючи, що важливою проблемою розвитку підприємств України є підвищення ефективності їх виробництва при концентрації уваги на випуску конкурентоспроможної продукції, чого можна досягти лише за наявності добре розробленої стратегії. Як основа зростання конкурентоспроможності підприємства, стратегія спрямована на посилення ринкової конкурентної позиції і формування організації, що через посилення організаційних факторів управління, включно з організаційною культурою, була б спроможна успішно працювати в умовах жорсткої конкуренції. Крім серйозної задачі підтримання належної якості продукції харчування, існує ще завдання досягнення прийнятної рівня конкурентоспроможності цієї продукції і самих підприємств. Для досягнення конкурентної переваги підприємствам необхідно задовольняти цільових споживачів краще за конкурентів, тобто сформувати свої сильні сторони у вагомих для споживача особливостях продукції і протиставити це конкурентам. Для розробки програми підвищення конкурентоспроможності харчового підприємства науковці пропонують використовувати інструмент бенчмаркінгу, що є еталонним зіставленням, оцінкою бізнес-процесів підприємства та їх порівнянням із бізнес-процесами світових підприємств-лідерів. Метою такого зіставлення є не просто порівняння, а отримання інформації для вдосконалення власної діяльності.

Конкурентоспроможність, за визначенням, є такою характеристикою продукції, що реалізується через формування позитивної відміни від конкуруючих товарів у свідомості споживача за двома напрямками – задоволенню потреб та витратами. Така сукупність якісних і вартісних переваг продукції і забезпечує успішний її збут на ринку [7]. Отже, конкурентоспроможність залежить не лише від якості продукції, але й від здатності підприємства правильно оцінити зміни в потребах споживачів. Тому діяльність маркетологів має бути основною щодо правильного встановлення ціни, розробки характеристик товару, а також політики збуту і комунікацій.

На рівні державної влади стратегічними настановами щодо розвитку харчової промисловості мають стати: у сфері економіки – стимулювання створення висококонкурентоспроможної галузі, що спроможна забезпечити незалежність і продовольчу безпеку країни, зростання обсягів експорту окремих видів харчової продукції з якомога більшим рівнем доданої вартості; у соціальній сфері – зменшення розривів у життєвому рівні

сільського і міського населення; у сфері екології – збільшення долі екологічно чистих харчових продуктів, та максимальне відтворення використаних природних ресурсів у всьому ланцюгу виробництва [5, с. 34].

На ефективність реалізації розроблених стратегій впливають такі визначальні чинники: 1) висока якість і конкурентоспроможність продукції; 2) високий техніко-технологічний рівень підприємства; 3) широка мережа торговельно-комерційної діяльності підприємства, продумана реклама; 4) зменшення рівня витрат; 5) розширення особистих контактів керівника підприємства з партнерами; 6) вихід на світовий ринок [3, с. 115].

Тобто питання забезпечення якості продовольчої продукції є хоча і не єдиною, але необхідною умовою підвищення її конкурентоспроможності. Якість харчової продукції, у свою чергу, залежить від якості її складників, де одним з основних є сировина, яку постачає аграрний сектор. Але сьогодні підприємства харчової галузі України – не єдині, хто зацікавлений у результатах діяльності аграрного сектору. Сьогодні в аграрному секторі зернотрейдери активно працюють над популяризацією вирощування зернових культур, створюють заохочувальні програми для аграрних виробників (переважно це товарні кредити під майбутній урожай) [13]. Такі дії дозволили їм стимулювати й модернізувати українське сільгоспвиробництво, залучити в агросектор суттєві інвестиції, але вони ж забезпечили прямий експорт української сировини, без можливості її обробки. Це вплинуло також на сектор тваринництва, адже більшість його напрямів (велика рогата худоба, свині, вівці та кози) останніми роками звужують обсяги поголів'я (у 2020 р. близько 5 % за кожним напрямом проти 2019 р. [1]) при тому, що імпорт продуктів тваринництва зріс майже удвічі за 2015-2019 рр. (див. табл.).

Для реалізації цілей сталого розвитку в Україні необхідна більш узгоджена взаємодія аграрного сектору та харчової промисловості, де саме підприємства харчової промисловості мають проявити ініціативу, укладаючи довгострокові взаємовигідні контракти із постачальниками аграрної продукції (аграрними підприємствами та господарствами населення), запроваджуючи програми стимулювання для них. Це забезпечить поставки якісної сировини та спроможність суб'єктів аграрного сектору заздалегідь планувати структуру вирощування задля кращої відповідності потребам підприємств харчової галузі. Але для цього мають бути гарантії з боку підприємств харчової галузі щодо закупівель продукції, аналогічні стимулюючі програми, а також прийнятний рівень закупівельних цін. Харчова промисловість сьогодні зіштовхнулася з глобальною конкуренцією, що вимагає від підприємств галузі запровадження стандартів діяльності на рівні, не нижчому від їхніх закордонних конкурентів.

Висновки і пропозиції. Отже, нами виділені стратегічні напрями конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору та харчової промисловості. Продаж Україною сировини аграрного походження активно розвиває сектор рослинництва, але призводить до занепаду більшості напрямів тваринництва. Крім того, в Україні став яскраво проявлятися феномен «ресурсного прокляття» у зв'язку із залежністю від експорту аграрної сировини. Додаткова переробка аграрних продуктів у межах країни могла б сприяти збільшенню доданої вартості та зростанню рівня достатку у країні.

Сьогодні аграрний сектор та харчова промисловість при достатньому рівні взаємовигідної співпраці спроможні забезпечити реалізацію всіх трьох вказаних цілей сталого розвитку (подолання бідності; досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування; забезпечення здорового способу життя) хоча б у національних межах, але для їх досягнення найбільші виклики стоять перед підприємствами харчової промисловості, що потребує від них прояву ініціативи та спроможності розвиватися в руслі глобальних тенденцій.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Можна констатувати прийнятний рівень розвитку харчової промисловості та забезпечення нею продовольчої безпеки України. Однак галузь не повністю використовує наявні конкурентні переваги, які надає високорозвинений аграрний сектор як її сировинна база. При продажу на світовому ринку не сировини (зернових), а продуктів її переробки, підприємства мають змогу значно наростити обсяги доданої вартості та підвищити рівень добробуту в Україні. Однак для цього стратегічними настановами розвитку харчової промисловості мають стати орієнтація на підвищення якості продукції та забезпечення довгострокової взаємовигідної співпраці із суб'єктами аграрного сектору.

Список використаних джерел

1. В Україні скорочується поголів'я більшості видів сільгосптварин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2857755-v-ukraini-skorocuetetsa-pogoliva-bilsosti-vidiv-silgosptvarin.html>.
2. Глобальні цілі сталого розвитку 2015-2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>.
3. Гудзь Ю. Ф. Теоретичні аспекти формування стратегії зростання економічного потенціалу підприємств харчової промисловості / Ю. Ф. Гудзь // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 8. – С. 113-115.
4. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо стану продовольчої безпеки в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://agro.me.gov.ua/storage/app/sites/1/stanAPK_pdf_zvity/%D0%90%D0%9F%D0%9A%202020/%20%D0%B7%D0%B0%202019%20%D1%80%D1%96%D0%BA_1.pdf.
5. Іртіщева І. О. Стратегічні орієнтири розвитку харчової промисловості України в умовах глобалізації / І. О. Іртіщева, О. Є. Гросицька // Агросвіт. – 2012. – № 12. – С. 32-34.
6. Крисанов Д. Ф. Стратегії нарощування інноваційного потенціалу підприємствами харчової промисловості / Д. Ф. Крисанов, Л. Д. Водянка // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 1. – С. 89-104.
7. Манзій О. П. Управління конкурентоспроможністю підприємств харчової промисловості: стратегія, технології та інноваційні інструменти / О. П. Манзій // Бізнес-навігатор. – 2014. – № 2 (34). – С. 187-192.
8. Михайленко Г. А. Аспекти стратегії розвитку галузей харчової промисловості України / Г. А. Михайленко // Scientific Works of NUFT. – 2016. – Vol. 22, Issue 1. – С. 27-32.
9. Момот В. Е. Інструментарій оптимального стратегічного вибору підприємства харчової промисловості / В. Е. Момот, Т. А. Кокодей // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – № 3 (50), ч. 2. – С. 51-63.
10. Повна С. В. Аналіз стану інвестування в Україні як засобу розвитку підприємств та структурних перетворень в економіці / С. В. Повна // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2020. – № 2 (22). – С. 63-71.
11. Повна С. Вплив рівня забезпеченості ресурсами країни на особливості її інноваційного розвитку / С. Повна // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2021. – № 1 (25). – С. 33-44.
12. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
13. Славінський В. Експорт перетворив вітчизняний АПК на високотехнологічне індустріальне виробництво («Агропрофі») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nibulon.com/news/novini-kompanii/volodimir-slavinskii-eksport-peretvoriv-vitchiznyanii-apk-na-visokotexnologichne-industrialne-virobnictvo-agroprofi-8826.html>.
14. Статистичний щорічник України за 2015 рік / за ред. І. М. Жук. – К. : Державна служба статистики України, 2016. 575 с.
15. Статистичний щорічник України за 2019 рік / за ред. І. Є. Вернера. – К. : Державна служба статистики України, 2020. – 465 с.
16. Ульяновченко А. В. Продовольча безпека – основа національної безпеки держави / А. В. Ульяновченко, Н. В. Прозорова. Международный конгресс «Мир», (2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5.

17. Цілі сталого розвитку та Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>.

18. Шмаглій О. Б. До питання стратегії розвитку харчової промисловості / О. Б. Шмаглій // Економіка АПК. – 2015. – № 10. – С. 16-21.

19. Food Safety. Baker Tilly Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <https://bakertilly.ua/news/id44424>.

20. Global Food Security Index [Electronic resource]. – Access mode: <https://foodsecurityindex.eiu.com/Country/Details#Ukraine>.

References

1. V Ukraini skorochuetsia poholivia bilshosti vydiv silhosptvryn [In Ukraine, the number of most agricultural species is declining]. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2857755-v-ukraini-skorocuetsia-pogoliva-bilsosti-vidiv-silgosptvarin.html>.

2. Hlobalni tsili staloho rozvytku 2015-2030 [Global Sustainable Development Goals 2015-2030]. <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>.

3. Hudz, Yu.F. (2013). Teoretychni aspekty formuvannya stratehii zrostantia ekonomichnoho potentsialu pidpriemstv kharchovoi promyslovosti [Theoretical aspects of formation of strategy of growth of economic potential of the enterprises of the food industry]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, (8), 113-115.

4. Informatsiino-analitychni materialy shchodo stanu prodovolchoi bezpeky v Ukraini [Information and analytical materials on the state of food security in Ukraine]. https://agro.me.gov.ua/storage/app/sites/1/stanAPK_pdf_zvity/%D0%90%D0%9F%D0%9A%202020/%20%D0%B7%D0%B0%202019%20%D1%80%D1%96%D0%BA_1.pdf.

5. Irtyshcheva, I.O., & Hrosytska, O.Ie. (2012). Stratehichni oriientyry rozvytku kharchovoi promyslovosti Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Strategic guidelines for the development of the food industry of Ukraine in the context of globalization]. *Ahrosvit – Agrosvit*, (12), 32-34.

6. Krysanov, D.F., & Vodianka, L.D. (2015). Stratehii naroshchuvannya innovatsiinoho potentsialu pidpriemstvamy kharchovoi promyslovosti [Strategies for building innovation potential of food industry enterprises]. *Ekonomika i prohnozuvannya – Economics and forecasting*, (1), 89-104.

7. Manzii, O.P. (2014). Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstv kharchovoi promyslovosti: stratehiia, tekhnolohii ta innovatsiini instrumenty [Competitiveness management of food industry enterprises: strategy, technologies and innovative tools]. *Naukovo-vyrobnychiy zhurnal «Biznes-navihator» – Research and production magazine «Business Navigator»*, (2(34)), 187-192.

8. Mykhailenko, H.A. (2016). Aspekty stratehii rozvytku haluzei kharchovoi promyslovosti Ukrainy [Aspects of the development strategy of the food industry of Ukraine]. *Scientific Works of NUFT*, 22(1), 27-32.

9. Momot, V.E., & Kokodei, T.A. (2013). Instrumentarii optymalnoho stratehichnoho vyboru pidpriemstva kharchovoi promyslovosti [Tools for optimal strategic choice of the food industry]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen – Bulletin of socio-economic research*, 2(3(50)), 51-63.

10. Povna, S.V. (2020). Analiz stanu investuvannya v Ukraini yak zasobu rozvytku pidpriemstv ta strukturnykh peretvoren v ekonomitsi [Analysis of the state of investment in Ukraine as a means of enterprise development and structural changes in the economy]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, (2(22)), 63-71.

11. Povna, S. (2021). Vplyv rivnia zabezpechenosti resursamy krainy na osoblyvosti yii innovatsiinoho rozvytku [The influence of the level of security of the country's resources on the peculiarities of its innovative development]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, (1(25)), 33-44.

12. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [About the statement of Methodical recommendations concerning calculation of level of economic safety of Ukraine], Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.

13. Slavynskiy, V. (n.d.). Eksport peretvoryv vitchyzniani APK na vysokotekhnolohichne industrialne vyrobnytstvo [Exports have turned the domestic agro-industrial complex into high-tech industrial production]. *Ahroprofi – Agroprofessionals*. <https://www.nibulon.com/news/novini-kompanii/volodimir-slavinskii-eksport-peretvoriv-vitchiznyanii-apk-na-visokotekhnologichne-industrialne-virobnictvo-agroprofi-8826.html>.

14. Zhuk, I.M. (Ed.) (2016). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2015 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2015]*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
15. Verner, I.Ie. (2020). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2019 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2019]*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
16. Ulianchenko, A.V., & Prozorova, N.V. (2014). Prodovolcha bezpeka – osnova natsionalnoi bezpeky derzhavy [Food security is the basis of national security]. *Mezhdunarodnyi kongress «Mir» [International Congress «Peace»]*. http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5.
17. Tsili staloho rozvytku ta Ukraina [Sustainable Development Goals and Ukraine]. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvytku-ta-ukrayina>.
18. Shmahlii, O.B. (2015). Do pytannia stratehii rozvytku kharchovoi promyslovosti [On the strategy of food industry development]. *Ekonomika APK – Economics of agro-industrial complex*, (10), 16-21.
19. Food Safety. Baker Tilly Ukraine. <https://bakertilly.ua/news/id44424>.
20. Global Food Security Index. <https://foodsecurityindex.eiu.com/Country/Details#Ukraine>.

Отримано 05.08.2021

UDC [338.43:339.137]330.34

Svitlana Povna

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Management and Public Service
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: svitlanapovna@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-0654-9868>
ResearcherID: [ABA-7025-2021](https://orcid.org/0000-0002-0654-9868)

Yuliia Shabardina

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Management and Public Service
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: shabardina.yulia@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-8559-6381>
ResearcherID: [H-1570-2016](https://orcid.org/0000-0001-8559-6381)

STRATEGIC DIRECTIONS OF COMPETITIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR AND FOOD INDUSTRY IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

The article analyzes the level of food security in Ukraine, as well as the level of development of enterprises in the agricultural sector and food industry through the dynamics of their exports and imports. It is determined that the food industry of Ukraine is not developing at the pace appropriate to the agricultural sector and is losing its position even in the domestic market. Sale of agricultural raw materials from Ukraine in large volumes is actively developing the crop sector, but leads to the manifestation of the phenomenon of the "resource curse". Additional processing of agricultural products within the country could increase added value and the level of prosperity in the country. Factors influencing the level of competitiveness of food industry enterprises are analyzed. Strategic directions of competitive development of the agricultural sector and food industry are singled out. Today the agricultural sector and the food industry are able to achieve the first three goals of sustainable development with a sufficient level of mutually beneficial cooperation at least nationally. The food industry companies are facing the biggest challenge, they are required to show initiative and ability to develop in line with global trends. The industry does not take full advantage of the existing competitive advantages provided by the highly developed agricultural sector as its raw material base. By selling not raw materials (grain) on the world market, but products of its processing, enterprises have the opportunity to significantly increase value added and increase the level of welfare in Ukraine. However, the strategic guidelines for the development of the food industry should be to focused on improving product quality and ensuring long-term mutually beneficial cooperation with the agricultural sector.

Keywords: sustainable development; agricultural sector; food industry; food security; competitiveness; strategy; enterprise development management.

Table: 1. References.: 21.